

Sortida d'estudi al Baix Montseny. Cicle *Les altres comarques*

Jesús Burgueño

A cavall del Vallès i la Selva, allà on la fossa tectònica de la Depressió Prelitoral –carrer Major de Catalunya– esdevé un estret corredor entaforat entre Montseny i Montnegre (poc més de 4 km separen els respectius parcs naturals a Gualba) es dibuixa una rodalia força cohesionada i amb unes característiques geogràfiques ben definides. Sant Celoni (16.586 hab.) hi ha exercit, de sempre, com a principal lloc de mercat, centre de serveis (hospital) i destacada estació ferroviària. D'aquesta rodalia o comarca en potència se n'ha vingut a dir *Baix Montseny*, i fou objecte de visita i estudi per la Societat Catalana de Geografia el dissabte 24 d'octubre de 2009.

El Montseny no és pas cap *terra ignota* dels geògrafs i naturalistes catalans. Ben al contrari, ja l'excursionisme científic vuitcentista l'adoptà com a principal camp de treball: “*Desitjosa la Associació d'Excursions Catalana de donar a sos treballs major unitat y per tant utilitat més immediata, declarà lo Montseny camp oficial, és a dir, terreno predilecte, objectiu preferent de sas excursions y... senyalà aquesta montanya a la activitat investigadora dels socis y concertà un plan detallat pera anar-la estudiant baix tots los aspectes*”¹. Però malgrat això, la realitat comarcal de la zona (caracterització física i socioeconòmica, sistema urbà, supramunicipalitat...) no compta encara amb cap estudi. I tanmateix, ens sembla un exemple paradigmàtic de comarca viscuda, que s'ha construït des de la base i al marge de la rígida divisió administrativa oficial.

El mateix nom de la pretesa comarca –que avui sembla totalment assumit i aparentment innegociable– té una trajectòria històrica molt breu. Fou en els

---

1. ARABIA i SOLANAS, Ramon (1881): “Al Montseny”, *Anuari de la Associació d'Excursions Catalana*, núm. 1, p. 232.

anys trenta del segle xx quan hom cercà un nom per referir-se al territori de l'alta Tordera presidit pel formidable *horst* del Montseny, sense la pretensió d'abraçar la totalitat del massís sinó només la façana sud-oriental. A Arbúcies aparegué, entre 1927 i 1932, el periòdic *Baix Montseny*. En l'enquesta comarcal adreçada als municipis l'any 1931, els ajuntaments de Gualba i Hostalric respongueren precisament que pertanyien a la comarca del Baix Montseny; altres parlaven de la Conca de la Tordera, la Falda del Montseny o el Montsenyès, però la majoria, ras i curt, del Montseny. Finalment, durant la guerra civil l'Ajuntament de Sant Celoni adoptà la denominació de Baix Montseny².

Amb motiu del debat comarcal de 1931, des de les pàgines del setmanari celoní *Montseny*, dirigit per Miquel Grivé i Masó, es reivindicà amb força l'existència d'una comarca específica. Com en altres casos, el desig de la Ponència presidida per Pau Vila de fer un mapa administratiu format per un nombre reduït de comarques grans dugué a prescindir d'aquesta realitat menor, tot adscriuint els pobles de la província de Barcelona al Vallès Oriental i els de Girona a la Selva. Novament el 1987 hi hagué una consulta municipal en relació a l'adscripció comarcal i un cert nombre d'ajuntaments (nou) dins el triangle definit per Arbúcies, Hostalric i Vallgorguina van reivindicar, amb més o menys èmfasi, la comarca del Baix Montseny. Certament la reivindicació no havia assolit la maduresa d'altres contenciosos, com el Pla d'Urgell o el Pla de l'Estany, que el Govern va resoldre favorablement. L'anomenat *Informe Roca* (2001) va recomanar novament l'estudi de creació d'una nova comarca "a l'entorn de Sant Celoni",³ amb el mateix èxit que la majoria de les seves propostes.⁴ Finalment, el novembre de 2008, 15 alcaldes de la zona entre Llinars i Hostalric⁵ van signar un "Manifest municipalista pel Baix Montseny" que reivindicava l'existència d'una "realitat humana, social, econòmica, natural i cultural" i emplaçava a "tots els grups parlamentaris del nostre país a demanar la comarca del Baix Montseny a la propera llei d'ordenació territorial". Els 62.194 habitants (2008) dels 15 municipis signants del manifest suposen una població superior a 21 de les actuals comarques i sumen una extensió (330 km²) més gran que altres 6.

El Baix Montseny i la Selva Marítima, formen la ròtula que relliga els siste-

2. En els mateixos anys també el geògraf Salvador Llobet (*Nyicris*) parlava de "El Baix Montseny" (*Publicacions La Gralla*, vol. VII, p. 48-49), però es referia vagament als sectors a redós de la Calma (Tagamanent, Vallforners...). En la seva formidable tesi doctoral –publicada pel CSIC el 1947– Llobet bandejà totalment aquesta denominació.

3. Fou un afegit *in extremis* al text consensuat.

4. A l'Informe es proposava incorporar els municipis de Breda i de Riells i Viabrea a la comarca del Vallès Oriental i vegueria de Barcelona, perquè els creïem inseparables de Sant Celoni. Val a dir que també s'hi proposava, en l'annex elaborat a manera d'hipòtesi de treball, la unió de la part sud del terme de Riells i Viabrea amb la Batllòria (St. Celoni) per raó de la continuïtat urbana existent entre els dos barris avui separats pel límit provincial (per altra banda, Riells restaria amb Breda). En la sortida vam constatar la importància del mercat del dissabte que se celebra al barri d'Alba de Liste, el segon més important de la comarca segons Josep M. Panareda. Això evidencia l'existència d'una sola comunitat humana en aquest estratègic punt situat a mig camí de Sant Celoni i Hostalric, malgrat el que digui la divisió provincial.

5. Breda, Campins, Fogars de Montclús, Gualba, Hostalric, Llinars del Vallès, Montseny, Riells i Viabrea, Santa Maria de Palautordera, Sant Antoni de Vilamajor, Sant Celoni, Sant Esteve de Palautordera, Sant Pere de Vilamajor, Vallgorguina i Vilalba Sasserra.

mes urbans de Barcelona i Girona, tal i com en el seu dia observà l'arquitecte M. Ribas Piera. Tanmateix, el manifest al·ludit res no diu sobre l'encaix de la comarca dins d'una o altra vegueria; aquesta qüestió sens dubte condicionarà, arribat el cas, l'adhesió o no d'alguns municipis al Baix Montseny, i donarà una configuració territorial definitiva a la nova comarca. Encara que el límit entre Barcelona i Girona (comtats, bisbats, vegueries, corregiments i províncies) ha estat força estable històricament (només han ballat Breda i Riells), no es pot descartar a priori cap de les dues possibilitats factibles: integració de la hipotètica nova comarca del Baix Montseny a la vegueria de Barcelona o bé a la de Girona (cal creure i desitjar que és inviable una partició a l'estil de la Cerdanya entre Girona i Lleida). En aquest sentit, un dels defensors de la comarca en temps de la II República ho tenia clar: "ètnicament som més de la província de Girona que la de Barcelona, les nostres característiques de raça desdiiuen completament de les de Granollers, Mollet o la Garriga."⁶

És evident que el Baix Montseny forma part de la realitat metropolitana de Barcelona, cada cop més estesa, com demostren els estudis de mobilitat laboral.⁷ Però també és cert que la situació geogràfica perifèrica del Baix Montseny es tradueix en un grau d'urbanització i d'ocupació del territori molt inferior a la del conjunt del Vallès Oriental i regió metropolitana, tot i que la població total gairebé s'ha triplicat en el darrer decenni, principalment per la conversió de les segones residències en primeres. Malgrat les urbanitzacions, els polígons i les infraestructures viàries, el Baix Montseny continua essent una comarca forestal, tal i com ens remarcà el professor Panareda. Òbviament és majoritàriament bosc la meitat del territori *comarcal* que resta inclosa dins dels parcs naturals del Montseny i del Montnegre i el Corredor, però també el fons de la fossa tectònica de la Depressió Prelitoral presenta una peculiar combinació d'espais oberts (camps) i bosc, fins el punt que –pel que coneixem del catàleg de paisatges encara en preparació– s'identifica el Baix Montseny com a unitat de paisatge diferenciada de la plana de la Selva i de la plana del Vallès.

Aquest paisatge boscos és el que vam poder fruitir des de l'enlairat castell de Montsoriu (649 m), inexpugnable palau del vescomte de Cabrera, màxim exponent dels castells d'època gòtica a Catalunya (ss. XIII-XIV). Les sòlides explicacions de Gemma Font (Associació d'Amics del Castell de Montsoriu) ens permeteren aprendre, a cada pas del nostre pacífic assalt al castell, el sentit de cada detall constructiu. Res era casual en el disseny de la fortificació, tot tenia la seva utilitat defensiva o d'habitabilitat. El recorregut transcorregué pel recinte jussà i el pati d'armes, perquè el recinte sobirà es troba en ple procés de

6. SOLER PARXACHS, M. (1932): "El plet de les comarques", *Montseny*, 17 de desembre.

7. Seguint aquest únic criteri (el mercat laboral), la proposta i estudi de Josep Roca Cladera i Montserrat Moix (*Cap a una nova organització territorial de Catalunya*, Centre de Política de Sòl i Valoracions, UPC, 2004) inclou la rodalia d'Hostalric a la vegueria metropolitana de Barcelona

restauració. Un dels elements més interessants, imprescindible per a la vida al castell i per a la resistència en cas de setge, era la gran cisterna, amb capacitat per a 250.000 l. El catedràtic de la Universitat de Barcelona Josep M. Panareda complementà la visita a Montsoriu amb explicacions de caire geogràfic (l'evolució del bosc, els incendis, l'erosió diferencial, la calitja d'inversió provocada per les cremes de rostolls...). La visió de la vall d'Arbúcies des de la Torre de les Bruixes és, en si, tota una lliçó de geografia.

Havent dinat a Sant Pere de Vilamajor, a l'altre extrem (l'occidental) de la pretesa comarca, l'alcalde Josep M. Llesuy ens acompanyà a fer un tomb per la Força, presidida per la magnífica torre romànica exempta de pedra vermella. L'església gòticorenaiixentista compta amb l'afegit contemporani de diversos elegants elements forjats, obra de Josep Plandiura. Un cop desplaçats a Sant Celoni, l'historiador i tècnic de l'Ajuntament Josep M. Abril ens féu de guia pel centre de la vila, tot resseguint el carrer Major, la via de comunicacions històrica que està en l'origen de la població. De la seva mà vam gaudir de diversos elements del patrimoni arquitectònic de Sant Celoni: el tros de muralla del nucli medieval darrerament recuperat (la torre de la Força al carrer de les Valls), els notables edificis de la plaça de la Vila (l'Ajuntament, obra de Domènec Mansana el 1926; can Ramis, personatge esmentat per F. Zamora; l'Hotel Suís de 1886...) i –és clar– els ingenus esgrafiats barrocs (1762) que decoren la façana de l'església parroquial (i arxiprestal del Montseny), considerats els més importants de Catalunya.

Com a cloenda de la jornada, al centre cultural de la Rectoria Vella, immediat a la primitiva església parroquial de Sant Martí de Pertegàs, vam celebrar el ja tradicional acte acadèmic amb representats de la comarca. L'alcalde de Sant Celoni, Francesc Deulofeu, va fer un repàs dels progressos en la col·laboració intermunicipal al Baix Montseny en relació a diversos aspectes: ajuda a discapacitats, atenció a drogodependència, oficina d'habitatge, govern territorial de salut... També ens féu evident que l'Hospital Sant Celoni va néixer l'any 1956 amb una voluntat explícita (i nominal) d'assolir un abast comarcal, tot assenyalant Llinars i Hostalric com a localitats extremes de la potencial àrea d'influència. Per la seva banda, Josep M. Llesuy comentà la problemàtica específica que pateixen els municipis amb una població majoritàriament resident en urbanitzacions, com és el cas de St. Pere de Vilamajor; en particular remarcà la manca de cohesió social que s'hi produeix. També va reclamar la necessitat de recuperar activitats silvopastorals i, en general, de posar en valor l'excepcional patrimoni natural de la comarca. Finalment, el regidor de mobilitat de Vallgorguina, Jordi Mas, va explicar la recent implantació i millora d'una xarxa de transport públic, fruit d'una visió integrada i d'abast comarcal de la demanda, i que ha estat possible gràcies a la implicació del DPTOP amb una inversió de 391.000 €/any. Els autobusos connecten les diverses valls i principals urbanitzacions amb Sant Celoni (en particular amb l'hospital i amb l'estació de ferrocarril per tal de facilitar la intermodalitat en els desplaçaments)

Explicacions de Josep M. Panareda (a l'esquerra), amb el rerefons del Montseny.

Tot seguint les explicacions de l'arqueòloga Gemma Font sobre el castell de Montsoriu.

optimitzant els trajectes. Finalment, l'alcalde de Sant Celoni va anunciar una pròxima presentació de la reivindicació i proposta de nova comarca al conseller de Governació i Administracions Públiques.

El castell de Montsoriu presideix un paisatge on el bosc és protagonista.

Josep M. Abril explica l'evolució urbana històrica de Sant Celoni sobre una maqueta, a la Rectoria Vella de Sant Celoni.

Taula rodona a la Rectoria Vella de Sant Celoni. D'esquerra a dreta: Josep M. Llesuy (Vilamajor), Francesc Deulofeu (St. Celoni), Jesús Burgueño (SCG) i Jordi Mas (Vallgorguina).